

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

**ΚΥΡΙΟΤΕΡΑ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ**

ΤΜΗΜΑ 1 ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΣΤΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΞΥΠΝΗ, ΒΙΩΣΙΜΗ ΚΑΙ ΧΩΡΙΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΠΙΤΕΥΞΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ, ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΛΑΦΙΚΗΣ ΣΥΝΟΧΗΣ

1. Αναπτυξιακά Χαρακτηριστικά της Περιφέρειας Θεσσαλίας

Γεωγραφικά / Γεωφυσικά Χαρακτηριστικά

Η Περιφέρεια Θεσσαλίας, χαρακτηρίζεται από την κεντρική – ανατολική θέση της στον ηπειρωτικό κορμό της Χώρας, με έκταση 14.307 τετρ. χλμ. (14.004 χερσαία και 303 νησιωτικά), περιλαμβάνοντας τις Περιφερειακές Ενότητες Λάρισας, Μαγνησίας / Σποράδων, Καρδίτσας και Τρικάλων.

Έχει στρατηγική κεντροβαρική και εύκολα προσπελάσιμη γεωγραφική θέση, καθώς συνδέεται με το βασικό οδικό και σιδηροδρομικό άξονα της Χώρας (ΠΑΘΕ / Ν – Β) και βρίσκεται σε σχετικά μικρή απόσταση από το βόρειο όριο της Περιφέρειας διέρχεται η Εγνατία Οδός.

Τόσο τα γεωγραφικά, όσο και τα γεωφυσικά χαρακτηριστικά της Περιφέρειας Θεσσαλίας, με ορεινούς όγκους και μεγάλες πεδινές εκτάσεις, καθώς και με ακτές και μικρό νησιωτικό σύμπλεγμα, αποτελούν σημαντικά συγκριτικά πλεονεκτήματα για την εσωτερική χωρική και κοινωνικό – οικονομική συνοχή και χωροταξική ολοκλήρωσή της.

Δημογραφικά χαρακτηριστικά

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της πρόσφατης απογραφής (2011) ο συνολικός πληθυσμός της Περιφέρειας Θεσσαλίας ήταν 732.762 άτομα¹, αποτελώντας το 6,78%, του συνολικού πληθυσμού της Χώρας.

Το δεύτερο τρίμηνο του 2013 ο συνολικός πληθυσμός στην Περιφέρεια Θεσσαλίας, σύμφωνα με τα στοιχεία της Έρευνας Εργατικού Δυναμικού, έφθανε τα 725.357 άτομα. Κατά την περίοδο 2001 – 2013 ο πληθυσμός της Περιφέρειας Θεσσαλίας αυξήθηκε με μέσο ετήσιο ρυθμό 0,06%, δείχνοντας ουσιαστική πληθυσμιακή στασιμότητα, όταν ο αντίστοιχος ρυθμός για το σύνολο της Χώρας ήταν 0,4%. Η κατάσταση πληθυσμιακής στασιμότητας προδιαγράφει χαρακτηριστικά Περιφέρειας που έχει απολέσει σημαντικό τμήμα του αναπτυξιακού δυναμισμού της, ενώ σε συνδυασμό και με τα ηλικιακά χαρακτηριστικά, αυτή η απώλεια φαίνεται πιο έντονα.

Η ουσιαστική στασιμότητα του συνολικού επιπέδου του πληθυσμού της Περιφέρειας Θεσσαλίας συγκαλύπτει σημαντικές αναδιαρθρώσεις στις κατηγορίες των ηλικιών. Παρατηρείται υποχώρηση των ηλικιακών ομάδων μεταξύ 20 ως 40 ετών και ενίσχυση εκείνων μεταξύ 40 και 50 ετών και των άνω των 65 ετών.

Μεταξύ 2008 και 2013 υπάρχει σημαντική υποχώρηση στις νεότερες ηλικιακά ομάδες του πληθυσμού, ενώ ενισχύονται οι ηλικίες άνω των 40 ετών.

¹ Αντίστοιχα, τα στοιχεία της Έρευνας Εργατικού Δυναμικού της ΕΛ.ΣΤΑΤ. δίνουν εκτίμηση του πληθυσμού της Περιφέρειας Θεσσαλίας 720.399 άτομα, δηλαδή απόκλιση ίση με 0,017%. Η ελάχιστη αυτή απόκλιση μεταξύ των στοιχείων της δειγματοληπτικής έρευνας και της απογραφής πληθυσμού επιτρέπει να αξιοποιηθούν τα πλέον πρόσφατα στοιχεία της Έρευνας Εργατικού Δυναμικού, τόσο για τα δημογραφικά χαρακτηριστικά της Περιφέρειας, όσο και για την αγορά εργασίας.

Αποτέλεσμα αυτού του γεγονότος είναι η μείωση του πληθυσμού εργάσιμης ηλικίας (15-65 ετών), σχεδόν κατά 8.000 άτομα ή κατά 1,7%. Μείωση παρατηρείται δε, στα άτομα προσχολικής ηλικίας, αποτέλεσμα της μείωσης των γεννήσεων, όπως και σχετική σταθερότητα του πληθυσμού των πρώτων τάξεων της υποχρεωτικής εκπαίδευσης.

Τα παραπάνω πληθυσμιακά στοιχεία επηρεάζουν σημαντικά τους βασικούς δημογραφικούς δείκτες της Περιφέρειας, όπως τον δείκτη εξάρτησης, τον δείκτη γήρανσης και τον δείκτη αναπλήρωσης. Οι δείκτες εξάρτησης και ο δείκτης γήρανσης κινούνται παράλληλα και αυξάνονται με σταθερό ρυθμό σε όλη την περίοδο. Ο δείκτης εξάρτησης (0,58) είναι σταθερά και σημαντικά υψηλότερος για την Περιφέρεια Θεσσαλίας σε σύγκριση με το σύνολο της Χώρας (0,52).

Ο δείκτης γήρανσης για την Περιφέρεια Θεσσαλίας (1,54) παρουσιάζει έντονη αυξητική τάση, ενώ διαμορφώνεται σταθερά σημαντικά μεγαλύτερος από τον αντίστοιχο δείκτη στο σύνολο της Χώρας. Οι τιμές του δείκτη γήρανσης δείχνουν την προοπτική δημογραφικής συρρίκνωσης, τόσο για το σύνολο της Χώρας, όσο και, περισσότερο έντονα, για την Περιφέρεια Θεσσαλίας, σε μεσοπρόθεσμο διάστημα.

Η τιμή του δείκτη αναπλήρωσης στην Περιφέρεια αυξάνεται σταθερά τα τελευταία τρίμηνα μετά το 2010β, όταν έφθασε στην κατώτερη τιμή του (0,97). Η διαμόρφωσή του το 2013β στο 1,04 δηλώνει ικανότητα βραχυχρόνιας αναπλήρωσης των ατόμων που πρόκειται να απομακρυνθούν από τον πληθυσμό εργάσιμης ηλικίας, κατά την επόμενη πενταετία.

Εκπαιδευτικό / μορφωτικό επίπεδο του πληθυσμού

Κατά την έναρξη της δεκαετίας του 2000 η Περιφέρεια υστερούσε σημαντικά έναντι της Χώρας σε κατόχους διδακτορικών και τίτλων μεταπτυχιακών σπουδών, καθώς και σε απόφοιτους υψηλής, μέσης και μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Υπερτερούσε δε, σημαντικά σε απόφοιτους πρωτοβάθμιας και χαμηλής μέσης εκπαίδευσης (Γυμνάσιο), με τα ίδια σχεδόν ποσοστά επί του οικονομικά ενεργού πληθυσμού σε απόφοιτους τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Κατά την πάροδο των ετών διαπιστώνεται μια θετική εξέλιξη και σύγκλιση με τους αντίστοιχους δείκτες της Χώρας.

Παράλληλα, φαίνεται ότι, στην Περιφέρεια Θεσσαλίας από εκείνους οι οποίοι ακολουθούν την υψηλή μέση εκπαίδευση (Λύκειο) και μεταδευτεροβάθμια (μη τριτοβάθμια) εκπαίδευση, συνεχίζουν περισσότεροι από ότι στη Χώρα στην τριτοβάθμια, τουλάχιστον, εκπαίδευση, αν όχι και στη μεταπτυχιακή εκπαίδευση.

Από τα στοιχεία αυτά και σε σύγκριση με άλλες Περιφέρειες της Χώρας, η βελτίωση του εκπαιδευτικού επιπέδου του πληθυσμού της Περιφέρειας Θεσσαλίας εξελίσσεται ταχύτερα, συγκλίνοντας με τα αντίστοιχα επίπεδα της Χώρας.

Αγορά Εργασίας

Η αγορά εργασίας της Περιφέρειας Θεσσαλίας χαρακτηρίζεται από το διαχρονικά σχετικά χαμηλό **ποσοστό συμμετοχής** του πληθυσμού εργάσιμης ηλικίας, έναντι του αντίστοιχου της Χώρας και πολύ χαμηλότερο της ΕΕ27, ενώ το ποσοστό συμμετοχής των νέων ηλικίας 15-24 ετών, με μικρές διακυμάνσεις σε ορισμένα έτη, είναι μεγαλύτερο της Χώρας και σταθερά αρκετά χαμηλότερο της ΕΕ27. Τα ποσοστά συμμετοχής της Περιφέρειας Θεσσαλίας ακολουθούν την ίδια τάση διαχρονικά, με εκείνων της Χώρας, με μικρή αύξηση του ποσοστού συμμετοχής του συνολικού πληθυσμού εργάσιμης ηλικίας και με σχετικά μεγάλη μείωση του ποσοστού συμμετοχής των νέων 14-25 ετών. Παράλληλα, ο δείκτης συμμετοχής των

ανδρών εμφανίζει μείωση σε όλες τις ηλικίες – με την εξαίρεση των ηλικιακών ομάδων 15-20 και 50 - 55 ετών – ενώ στις μεγαλύτερες ηλικίες εμφανίζεται μεγάλη πτώση, αποτέλεσμα της απομάκρυνσης αυτών των ηλικιών από την αγορά εργασίας.

Ο δείκτης συμμετοχής των γυναικών παρουσιάζει μεγάλες αυξήσεις σε όλο το εύρος ηλικιών μεταξύ 20 και 50 ετών, μειώνεται στην ηλικιακή ομάδα 50-55 ετών, αλλά με πολύ ηπιότερους ρυθμούς σε σύγκριση με τους άνδρες.

Ουσιαστικά στους άνδρες φαίνεται να επικρατεί το φαινόμενο του «απογοητευμένου άνεργου», ενώ στις γυναίκες και στους άνδρες ηλικίας κάτω των 20 ετών, το φαινόμενο του «πρόσθετου εργαζόμενου», καθώς το οικογενειακό εισόδημα συρρικνώνεται. Επίσης, φαίνεται ότι και οι νέοι, είτε απογοητεύονται από τις αποτυχημένες προσπάθειες απασχόλησής τους και εξέρχονται της αγοράς εργασίας, αφού εισέλθουν σε μακροχρόνια ανεργία, είτε και παρατείνουν τις σπουδές τους κατά ένα βαθμό, ως διέξοδο έναντι της ανεργίας.

Παράλληλα, η αγορά εργασίας της Περιφέρειας Θεσσαλίας εμφανίζει διαχρονικά μικρό ποσοστό απασχόλησης έναντι της Χώρας, για τις ηλικίες 15 ετών και άνω, με περαιτέρω πτώση κατά τα έτη 2010 και 2013, η οποία όμως είναι μικρότερη εκείνης σε επίπεδο Χώρας, φθάνοντας και υπερβαίνοντας κατά τι το ποσοστό απασχόλησης της Χώρας, αλλά με μικρότερα ποσοστά στη γυναικεία απασχόληση.

Αντίθετα, στις ηλικίες 20-64 ετών, το ποσοστό απασχόλησης στην Θεσσαλία είναι μεγαλύτερο από το αντίστοιχο της Χώρας, τουλάχιστον κατά μία ποσοστιαία μονάδα, αυξανόμενη διαχρονικά αυτή η διαφορά μέχρι και το 2013, με σταθεροποίηση το 2014, ενώ παρατηρείται πτώση του δείκτη (ποσοστού) απασχόλησης σε επίπεδο Θεσσαλίας και Χώρας.

Οι μεγαλύτερες απώλειες θέσεων απασχόλησης παρατηρούνται στην μεταποίηση, στις κατασκευές, στο εμπόριο, στα ξενοδοχεία / εστίαση, στην εκπαίδευση και στη δημόσια διοίκηση. Παράλληλα, μειώνονται οι θέσεις απασχόλησης και σε άλλους κλάδους, ενώ σε λίγους κλάδους (οικονομικές δραστηριότητες) δημιουργούνται 3.800 θέσεις εργασίας (στα ορυχεία, στην ενημέρωση / επικοινωνία, στην υγεία και στις οικιακές υπηρεσίες).

Εξ' αυτής της κατάστασης, ο συνολικός δείκτης απασχόλησης, για τα άτομα εργάσιμης ηλικίας, στην Περιφέρεια Θεσσαλίας χάνει δώδεκα ποσοστιαίες μονάδες μεταξύ 2008β και 2013β (από 61,7% σε 49,9%), διαφοροποιούμενος σημαντικά στις ηλικίες 20-64, όπου ο δείκτης είναι 54,60 (το 2013), ο οποίος είναι κατά 1,40 ποσοστιαία μονάδα μεγαλύτερος από τον αντίστοιχο της Χώρας. Από αυτά τα στοιχεία φαίνεται ότι ο δείκτης απασχόλησης στη Θεσσαλία, για τις πλέον παραγωγικές ηλικίες, είναι υψηλότερος από εκείνον της Χώρας, ενώ στις ηλικίες 15-20 και πάνω από 64 ετών είναι μικρότερος από τον αντίστοιχο της Χώρας.

Όπως φαίνεται από αυτά τα στοιχεία, ο δείκτης απασχόλησης, επίσης, υποχωρεί έντονα στις νεαρές ηλικίες, αλλά και στις ηλικίες άνω των 65 ετών. Σε όλες τις ηλικιακές ομάδες, ο δείκτης μειώνεται σημαντικά και για τα δύο φύλα.

Παράλληλα με την πτώση της συνολικής απασχόλησης, μετά το 2005 στην Περιφέρεια Θεσσαλίας, όπως και στο σύνολο της Χώρας, μειώνεται η πλήρης απασχόληση και αυξάνεται η μερική απασχόληση, η οποία ήταν πάντα σε υψηλότερα ποσοστά στη Θεσσαλία, οφειλόμενη στην αυξημένη μερική απασχόληση των γυναικών. Την ίδια περίοδο, ιδιαίτερα μετά το 2008, αυξάνεται στη Θεσσαλία το ποσοστό αυτοαπασχολούμενων με μικρή μείωση των συμβοηθούμενων μελών, κατηγορίες απασχολούμενων, οι οποίες εμφάνιζαν και συνεχίζουν να εμφανίζουν πολύ υψηλότερα ποσοστά από εκείνα στο σύνολο της Χώρας.

Η μεγάλη υποχώρηση της απασχόλησης στην Περιφέρεια της Θεσσαλίας

συνοδεύεται από την αύξηση των ανέργων και του ποσοστού ανεργίας. Το συνολικό ποσοστό ανεργίας στην Περιφέρεια για τα άτομα εργάσιμης ηλικίας αυξάνεται από 7,3% το δεύτερο τρίμηνο του 2008 στο 26,2% το 2013β, ενώ ο μέσος όρος ανεργίας το έτος 2013, είναι 25,4%, γεγονός που δείχνει ότι η ανεργία στην Θεσσαλία έχει σημαντική εποχική διαφοροποίηση.

Το ποσοστό ανεργίας της Περιφέρειας Θεσσαλίας το δεύτερο τρίμηνο του 2008 δεν διέφερε από το εθνικό ποσοστό ανεργίας, ενώ σε επίπεδο Χώρας, ο μέσος όρος ανεργίας ήταν 27,3%, ήτοι 1,9 ποσοστιαίες μονάδες μεγαλύτερος από τον αντίστοιχο της Θεσσαλίας.

Όσον αφορά στην διαχρονική εξέλιξη του ποσοστού ανεργίας στην Περιφέρεια Θεσσαλίας, εξελίσσεται με μικρότερους ρυθμούς από το αντίστοιχο ποσοστό στο σύνολο της Χώρας, ιδιαίτερα τα έτη 2012-2013 και με πτώση το 2014, με αποτέλεσμα το πρώτο τρίμηνο του 2014, το ποσοστό ανεργίας να σημειώνει πτώση 0,20 της ποσοστιαίας μονάδας, έναντι του 2^{ου} τριμήνου του 2013, ήτοι 25,20%. Παράλληλα, αυξάνεται η διαφορά από το αντίστοιχο ποσοστό της Χώρας το οποίο φθάνει στο 27,81% κατά το πρώτο τρίμηνο του 2014.

Το 2008β το ποσοστό ανεργίας για τους άνδρες ηλικίας άνω των 35 ετών ήταν μικρότερο του 4%. Το 2013β και αυτές οι ηλικιακές ομάδες αντιμετωπίζουν υψηλά ποσοστά ανεργίας, καθώς μόνο οι ηλικιακές ομάδες άνω των 60 ετών εμφανίζουν μονοψήφια ποσοστά ανεργίας.

Στην ηλικιακή ομάδα 20-25 ετών το ποσοστό ανεργίας φθάνει το 69%, έναντι 62,6% για το σύνολο της Χώρας. Το ίδιο ισχύει και για τους άνδρες κάτω των 20 ετών, ενώ πολύ έντονο πρόβλημα στην αγορά εργασίας αντιμετωπίζουν οι νέες γυναίκες κάτω των 25 ετών.

Από τα παραπάνω στοιχεία είναι εμφανείς οι σημαντικά αρνητικές επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης και ύφεσης στην αγορά εργασίας της Περιφέρειας Θεσσαλίας.

Είναι γεγονός ότι, από το δεύτερο τρίμηνο του 2013 (2013β), μέχρι και το πρώτο τρίμηνο του 2014 (2014α), διαπιστώνεται μια μικρή βελτίωση του ποσοστού ανεργίας στη Θεσσαλία, μικραίνοντας κατά μία (1) ποσοστιαία μονάδα, ενώ είναι σημαντική η βελτίωση του ποσοστού ανεργίας στην Θεσσαλία έναντι του συνόλου της Χώρας, εμφανιζόμενο μικρότερο κατά 2,6 ποσοστιαίες μονάδες. Παρ' όλα αυτά, η διάρθρωση των δεικτών της αγοράς εργασίας στην Περιφέρεια Θεσσαλίας και η συνεχιζόμενη ύφεση εντείνουν τους κινδύνους άμβλυνσης της συνοχής του κοινωνικού ιστού της Περιφέρειας, κυρίως λόγω της εξόδου του εργατικού δυναμικού από την αγορά εργασίας, και κατ' ακολουθία επιτείνουν τις ανάγκες ως προς το ανθρώπινο δυναμικό, αλλά και κυρίως ως προς τη διατήρηση και ενδυνάμωση του επιχειρηματικού και παραγωγικού, εν γένει, ιστού της Περιφέρειας, όπως φαίνεται στα αμέσως επόμενα.

Οικονομικές επιδόσεις / παραγωγική δομή

Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Περιφέρειας Θεσσαλίας αυξανόταν διαχρονικά, σε τρέχουσες τιμές, από το 2000 μέχρι και το 2004, με ρυθμό κατά τι μεγαλύτερο από εκείνον της Χώρας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με αποτέλεσμα να αντιστοιχεί κατά το έτος 2004 στο 88,1% του κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Χώρας και στο 82,6% του κατά κεφαλήν ΑΕΠ της ΕΕ27. Μετά το 2005, όπου υπήρξε μια ισχυρή πτώση, της τάξης του 12% έναντι του προηγούμενου έτους, το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Θεσσαλίας άρχισε να ανακάμπτει σταδιακά μέχρι και το έτος 2008, μη φθάνοντας όμως στα επίπεδα του έτους 2004. Οι ρυθμοί ανάκαμψης του κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Θεσσαλίας ήταν πολύ μικρότεροι των ρυθμών αύξησης του κατά κεφαλήν ΑΕΠ

της Χώρας και της ΕΕ27, με αποτέλεσμα να αντιστοιχεί σε ένα ποσοστό γύρω στο 70% - 73% του κατά κεφαλήν ΑΕΠ της ΕΕ27 και γύρω στο 77% - 79% του κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Χώρας. Από το έτος 2009, το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Θεσσαλίας άρχισε πάλι να υποχωρεί ραγδαία με εντονότερους ρυθμούς από τους αντίστοιχους της Χώρας και με μείωση κατά 18% μεταξύ 2008 και 2011, με αποτέλεσμα το 2011 να αντιπροσωπεύει το 71% του κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Χώρας και το 56,35% της ΕΕ27.

Αντίστοιχη και ανάλογη εξέλιξη εμφανίζεται στην **Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία (ΑΠΑ)** της Θεσσαλίας σε σχέση με την αντίστοιχη της Χώρας. Συγκεκριμένα η μείωση της ΑΠΑ στη Θεσσαλία κατόπιν συνεχούς αύξησής της μέχρι και το 2008, μειώθηκε σημαντικά μεταξύ 2008 και 2011, κατά 16%, έναντι αντίστοιχης μείωσης 11% στο σύνολο της Χώρας.

Από τα στοιχεία αυτά είναι εμφανές ότι οι επιπτώσεις της κρίσης στα μακροοικονομικά μεγέθη και στην πραγματική οικονομία της Χώρας εμφανίζονται στην Περιφέρεια Θεσσαλίας με κάποια χρονική υστέρηση, αλλά με μεγαλύτερη ένταση.

Όσον αφορά στη διάρθρωση της ΑΠΑ ανά παραγωγικό τομέα και οικονομική δραστηριότητα, διαπιστώνεται ότι ο **τριτογενής τομέας** κυριαρχεί ως δραστηριότητα στην Περιφέρεια, με αυξανόμενη συμμετοχή διαχρονικά μέχρι και το 2009, με μια μικρή πτώση το 2009, συμμετέχοντας κατά 65,3% - 73% (73,20% το 2011) στη συνολική ΑΠΑ της Περιφέρειας, όταν το αντίστοιχο ποσοστό συμμετοχής του τομέα στη Χώρα φθάνει στο 81%.

Η πλέον σημαντική δραστηριότητα του τριτογενή τομέα στη Περιφέρεια είναι η *Δημόσια Διοίκηση*, με συμμετοχή στην ΑΠΑ του τριτογενή τομέα κατά 32% - 35%, διαχρονικά αυξανόμενη τόσο ως Αξία, μέχρι το 2009, όσο και ως συμμετοχή στην ΑΠΑ του τριτογενή τομέα.

Δεύτερη κατά σειρά μεγέθους δραστηριότητα του τριτογενή τομέα το 2011 στη Περιφέρεια Θεσσαλίας είναι το *Εμπόριο και υπηρεσίες*, με συμμετοχή κατά 29% περίπου στην ΑΠΑ του τριτογενή τομέα, του οποίου η συμμετοχή αυξανόταν μέχρι και το 2008, καθιστώντας την κυρίαρχη δραστηριότητα και με ραγδαία πτώση μέχρι και το 2011.

Τέλος η *Διαχείριση ακίνητης περιουσίας* είναι η τρίτη κατά σειρά σημαντική οικονομική δραστηριότητα, με συμμετοχή στην ΑΠΑ του τριτογενή τομέα της Περιφέρειας κατά 16% - 17%, αυξανόμενη διαχρονικά από το 2005 έως και το 2009, τόσο ως αξία παραγωγής, όσο και ως συμμετοχή στην ΑΠΑ του τριτογενή τομέα της Περιφέρειας. Οι υπόλοιπες οικονομικές δραστηριότητες του τριτογενή τομέα στη Περιφέρεια είναι πολύ ισχνές, φθίνοντας διαχρονικά το ποσοστό συμμετοχής τους, με εξαίρεση τις οικονομικές δραστηριότητες που συνδέονται άμεσα με τον τουρισμό, ο οποίος εξελίσσεται σε δυναμική οικονομική δραστηριότητα της Περιφέρειας.

Ο **δευτερογενής τομέας** στη Θεσσαλία έχει ιδιαίτερη σημασία, για την οικονομία της Περιφέρειας, συμμετέχοντας στη συνολική ΑΠΑ της Περιφέρειας (το 2011) κατά 18% περίπου, έναντι 16% συμμετοχής του δευτερογενή τομέα σε επίπεδο Χώρας. Χαρακτηριστικό, όμως, του Τομέα στην Περιφέρεια Θεσσαλίας είναι η συνεχής μείωση της ΑΠΑ του τομέα, αλλά και του ποσοστού συμμετοχής στην συνολική ΑΠΑ της Περιφέρειας από το 2007 μέχρι και το 2011, με δραματική μείωση από το 2009. Κυρίαρχη δραστηριότητα του δευτερογενή τομέα στην Περιφέρεια είναι η *Μεταποίηση*, με 76% συμμετοχή στην ΑΠΑ του δευτερογενή τομέα το 2011, παρά τη δραματική μείωση αυτής της δραστηριότητας. Δεύτερη

κατά σειρά δραστηριότητα του δευτερογενή τομέα είναι οι *Κατασκευές*, οι οποίες όμως παρουσιάζουν ακραία συρρίκνωση από το 2007 μέχρι και το 2011.

Παρ' όλα αυτά, η σημασία του δευτερογενή τομέα στη Περιφέρεια Θεσσαλίας δεν έγκειται μόνο στο υψηλό επίπεδο δημιουργούμενης ΑΠΑ, αλλά και στο γεγονός ότι αυτός συνδέεται σε σημαντικό βαθμό με τον πρωτογενή τομέα της Περιφέρειας, κυρίως στο πλαίσιο της πρώτης και δεύτερης μεταποίησης αγροτικών προϊόντων, καθώς επίσης και ο κλάδος του μετάλλου με τον κατασκευαστικό τομέα.

Τέλος, ο **πρωτογενής τομέας** συνεχίζει να διαδραματίζει ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στη δημιουργία ΑΠΑ και ΑΕΠ, με μια μεγάλη πτώση το 2006 μέχρι και το 2007, αλλά με ανάκαμψη τα έτη 2008-2010 και μικρή πτώση το 2011. Με δεδομένη τη συνεχή πτώση της συνολικής ΑΠΑ στην Περιφέρεια από το 2009, η συμμετοχή του πρωτογενή τομέα στη συνολική ΑΠΑ της Περιφέρειας αυξάνεται στο 9% το 2011 (τελευταία επίσημα δημοσιευμένα στοιχεία), διαδραματίζοντας έτσι σημαντικό ρόλο στην οικονομία της Περιφέρειας Θεσσαλίας, όταν η αντίστοιχη συμμετοχή του πρωτογενή τομέα στην συνολική ΑΠΑ της Χώρας είναι 3,37%. Παράλληλα, η συμμετοχή του πρωτογενή τομέα της Θεσσαλίας, στην ΑΠΑ του πρωτογενή τομέα της Χώρας είναι της τάξης του 13%, όταν η συνολική ΑΠΑ της Θεσσαλίας στην συνολική ΑΠΑ της Χώρας κυμαίνεται γύρω στο 5%. Τα δεδομένα αυτά καθιστούν τον πρωτογενή τομέα της Θεσσαλίας όχι μόνο σημαντική δραστηριότητα για τη Περιφέρεια, λόγω και της άμεσης διασύνδεσής του με τον δευτερογενή τομέα της, αλλά και σημαντική δραστηριότητα για τη Χώρα, λόγω της ιδιαίτερα μεγάλης συμβολής του στην πρωτογενή / αγροτική παραγωγή της Ελλάδας.

Αντίστοιχα, προς την κατανομή της ΑΠΑ μεταξύ των τομέων και κλάδων οικονομικής δραστηριότητας, η κατανομή της απασχόλησης, σε άλλους είναι σχεδόν ανάλογη, σε άλλους με μεγάλη απόκλιση, παράγοντας που προσδιορίζει την παραγωγικότητα της εργασίας, όπως αναφέρεται πιο κάτω (χωρίς να υπολογίζεται η παραγωγικότητα του κεφαλαίου, που συμβάλλει στην παραγωγικότητα της εργασίας). Έτσι, μετά τη συρρίκνωση της απασχόλησης κατά το διάστημα 2008β και 2013β στην Περιφέρεια, ο πρωτογενής τομέας απασχολεί το 24% των εργαζομένων στη Θεσσαλία, ο δευτερογενής το 17,7% και ο τριτογενής τομέας το 58,3%.

Χαρακτηριστικό της διάρθρωσης της οικονομίας της Περιφέρειας είναι οι σημαντικές παραγωγικές διασυνδέσεις μεταξύ πρωτογενή και δευτερογενή τομέα, αλλά και η έλλειψη αντίστοιχων διασυνδέσεων του τριτογενή τομέα με τον πρωτογενή και με τον δευτερογενή, εξαρτώμενος ο τριτογενής τομέας, σε μεγάλο βαθμό από την κατανάλωση, με τη δημιουργία εισοδημάτων στον πρωτογενή και δευτερογενή τομέα.

Τα συγκεκριμένα διαρθρωτικά χαρακτηριστικά και προβλήματα της παραγωγικής δομής της Περιφέρειας Θεσσαλίας εντείνονται και λόγω της σημαντικής διαφοροποίησης και εξέλιξης της **παραγωγικότητας της εργασίας**, τόσο μεταξύ των βασικών παραγωγικών τομέων σε επίπεδο Περιφέρειας Θεσσαλίας, όσο και μεταξύ Περιφέρειας και Χώρας ανά βασικό παραγωγικό τομέα. Συγκεκριμένα, ο πρωτογενής τομέας της Περιφέρειας, ενώ παρουσιάζει μεγαλύτερη παραγωγικότητα εργασίας (κατά 25%) από τον πρωτογενή τομέα της Χώρας, εν τούτοις φθίνει διαχρονικά. Παράλληλα, ο σχετικά ισχυρός και μέχρι το 2008 ανθεκτικός δευτερογενής τομέας της Περιφέρειας παρουσιάζει παραγωγικότητα της εργασίας αυξανόμενη μεν διαχρονικά, αλλά μικρότερη κατά 5% από την παραγωγικότητα της εργασίας του δευτερογενή τομέα της Χώρας. Τέλος, ο τριτογενής και κύριος τομέας της Θεσσαλίας, παρά τη σχετική αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας σ'

αυτόν μέχρι και το 2009, συνεχίζει να έχει παραγωγικότητα μικρότερη κατά 29% από την αντίστοιχη σε επίπεδο Χώρας. Από τα παραπάνω στοιχεία παραγωγικότητας των τομέων της Περιφέρειας Θεσσαλίας, σε σύγκριση με τα αντίστοιχα της Χώρας και λαμβάνοντας υπόψη τη βαρύτητα και τη διάρθρωση κάθε τομέα της Περιφέρειας, σε συνδυασμό με την επιμήκυνση και ένταση της οικονομικής κρίσης, διαφαίνονται μεγάλοι κίνδυνοι περαιτέρω αποδυνάμωσης του παραγωγικού ιστού της Περιφέρειας.

Επιχειρηματικότητα / Ανταγωνιστικότητα

Σύμφωνα με την ανάλυση που έχει γίνει, στο πλαίσιο της περιφερειακής στρατηγικής έξυπνης εξειδίκευσης, κυρίαρχη επιχειρηματική δραστηριότητα, με ιδιαίτερη δυναμική, αναπτύσσεται στο αγροδιατροφικό σύμπλεγμα παραγωγής και εμπορίας, καθώς και σε ορισμένους κλάδους της μεταποιητικής δραστηριότητας. Υστέρηση επιχειρηματικής δραστηριότητας, παρά τις δυνατότητες που υπάρχουν για την Περιφέρεια Θεσσαλίας, παρουσιάζει η αλυσίδα αξίας δασοκομίας – ξύλου – επίπλου, οι τομείς του περιβάλλοντος και ενέργειας, καθώς και η τουριστική δραστηριότητα.

Όσον αφορά στο αγροδιατροφικό σύμπλεγμα, οι κλάδοι που το συνθέτουν είναι η πρωτογενής φυτική και κτηνοτροφική παραγωγή και η μεταποιητική δραστηριότητα του κλάδου τροφίμων και ποτών.

Η φυτική παραγωγή, στη Θεσσαλία κατέχει την πρώτη θέση μεταξύ των λοιπών περιφερειών της Ελλάδας στο σκληρό σιτάρι, στα βιομηχανικά φυτά (κυρίως αχλάδια και βιομηχανική ντομάτα) και στα νωπά λαχανικά.

Ο σημαντικότερος κλάδος της κτηνοτροφίας είναι η αιγοπροβατοτροφία και ακολουθούν η βοοτροφία και η χοιροτροφία. Με δεδομένο ότι η αυτάρκεια στην Ελλάδα είναι περιορισμένη στο βόειο και το χοιρινό κρέας και το αγελαδινό γάλα, ενώ είναι οριακά αυτάρκης στο αιγοπρόβειο γάλα και κρέας, το σύνολο σχεδόν της παραγωγής της Θεσσαλίας διοχετεύεται εντός της Χώρας. Τέλος, ενώ η αιγοπροβατοτροφία είναι ακόμα «παραδοσιακή» ακολουθώντας τον ποιμενικό – εκτατικό τύπο εκτροφής, τόσο η βοοτροφία, όσο και η χοιροτροφία λειτουργούν με επιχειρηματικά κριτήρια και έχουν κινητοποιήσει σημαντικό ύψος ιδιωτικών επενδύσεων. Από τα τέλη του 2010 λειτουργεί στη Θεσσαλία μία πολύ δυναμική ομάδα αγελαδοτρόφων.

Στον μεταποιητικό κλάδο τροφίμων – ποτών, λαμβάνοντας υπόψη δεδομένα για τις 500 μεγαλύτερες επιχειρήσεις της Θεσσαλίας, από στοιχεία της ICAP, διαπιστώνεται ότι, τα έτη 2011 – 2012, ο κλάδος των γαλακτοκομικών ήταν στην πρώτη θέση ως προς τον κύκλο εργασιών και την απασχόληση, ακολουθούμενος από τα σιτηρά – ψυχανθή, τα προϊόντα οπωροκηπευτικών – χυμούς και τα προϊόντα ελιάς – λάδι. Υπάρχει επίσης ένας πολύ καλά εδραιωμένος, ως προς το branding, τομέας προϊόντων αμπέλου. Πιο συγκεκριμένα:

- Το 17,2% των μεγαλύτερων επιχειρήσεων της Θεσσαλίας ανήκουν στον κλάδο των τροφίμων - ποτών, ο οποίος έχει τη δεύτερη θέση σε αριθμό επιχειρήσεων, μετά τις εμπορικές επιχειρήσεις.
- Οι επιχειρήσεις αυτού του κλάδου κατέχουν το 31,7% του κύκλου εργασιών των μεγαλύτερων μεταποιητικών μονάδων και καταλαμβάνουν την πρώτη θέση ακολουθούμενες από αυτές του εμπορίου.
- Οι επιχειρήσεις του ίδιου κλάδου απασχολούν το 21,7% του προσωπικού που εργάζεται στις 500 μεγαλύτερες επιχειρήσεις της Περιφέρειας Θεσσαλίας και καταλαμβάνουν την πρώτη θέση σε αριθμό απασχολούμενων.

- Το 79% των μεγαλύτερων επιχειρήσεων του κλάδου τροφίμων - ποτών είναι εξαγωγικές, ενώ αποτελούν το 37% των εξαγωγικών επιχειρήσεων όλων των κλάδων του δείγματος των 500 επιχειρήσεων.
- Οι επιχειρήσεις αυτού του κλάδου είναι οι μόνες (μαζί με αυτές των λοιπών βιομηχανιών) που παρουσίασαν αύξηση του κύκλου εργασιών μεταξύ των ετών 2011/2012.

Στον κλάδο των τροφίμων-ποτών κυριαρχούν δύο επιχειρήσεις στα γαλακτοκομικά, μία στα συσκευασμένα τρόφιμα, μία στην επεξεργασία σιτηρών, ένας αγροτικός συνεταιρισμός στα προϊόντα αμπέλου, μία επιχείρηση στο κρέας, και μία επιχείρηση στους χυμούς. Στον τομέα της πρωτογενούς αγροτικής παραγωγής κυριαρχούν οι αγροτικοί συνεταιρισμοί Λάρισας, Βόλου (ΕΒΟΛ), Τυρνάβου και Αγχιάλου, η ομάδα παραγωγών ΘεσΓάλα, η ΘεσΓη, ΑΣΕΠΟ Αγιάς και τρεις ιδιωτικές επιχειρήσεις.

Επειδή η αγορά είναι έντονα κατακερματισμένη, καμία από τις προαναφερθείσες επιχειρήσεις δεν έχει δεσπόζουσα θέση, ούτε μπορεί να χαρακτηριστεί «εθνικός πρωταθλητής». Επίσης, δεν φαίνεται κάποια εκ των παραπάνω να είναι σε θέση να λειτουργήσει ως εστιακή εταιρεία (focal firm), σε θέματα καινοτομίας.

Η ανταγωνιστικότητα τόσο της φυτικής, όσο και της ζωικής παραγωγής της Θεσσαλίας, σε σχέση με τα ευρωπαϊκά και τα παγκόσμια δεδομένα είναι χαμηλή, λόγω χαμηλότερης παραγωγικότητας εδάφους και εργασίας, καθώς και λόγω χαμηλότερων οικονομιών κλίμακας που αυξάνουν το μοναδιαίο κόστος. Αυτό, όμως είναι συστημικό πρόβλημα της Χώρας.

Όσον αφορά στους υπόλοιπους σημαντικούς κλάδους της μεταποίησης, οι βιομηχανίες που εντάσσονται στους κλάδους των βασικών μετάλλων, των μεταλλικών προϊόντων και μηχανημάτων και των μηχανοκίνητων οχημάτων αποτελούν σημαντικούς κλάδους για την οικονομία της Περιφέρειας Θεσσαλίας. Στην Περιφέρεια Θεσσαλίας υπάρχει ικανοποιητικός αριθμός επιχειρήσεων στους προαναφερθέντες κλάδους. Στον κλάδο «Μεταλλικά Προϊόντα και Κατασκευές», από το σύνολο των 269 εταιριών στη Χώρα, οι 135 βρίσκονται στην περιοχή της Θεσσαλίας. Μεγάλες εταιρίες στον κλάδο αυτό στην Περιφέρεια Θεσσαλίας είναι πάνω από δέκα στον αριθμό. Οι βιομηχανίες της Θεσσαλίας που δραστηριοποιούνται στον κλάδο 24 «Βασικά Μέταλλα» συμμετέχουν κατά μεγάλο ποσοστό, κυμαινόμενο από 25% μέχρι 39% στην αξία πωλήσεων του συγκεκριμένου κλάδου σε επίπεδο Χώρας, κατά τα έτη 2008-2011. Όμως, το σύνολο της απασχόλησης στον συγκεκριμένο κλάδο περιορίστηκε από τις 2.334 θέσεις εργασίας το 2008 στις 1.639 το 2011.

Στον κλάδο «Μεταλλουργικά προϊόντα», από το σύνολο των 11 εταιριών στη Χώρα οι 3 βρίσκονται στην περιοχή της Θεσσαλίας στην Π.Ε. Μαγνησίας. Οι βιομηχανίες της Θεσσαλίας που δραστηριοποιούνται στον κλάδο 25 «Κατασκευή Μεταλλικών Προϊόντων με εξαίρεση τα μηχανήματα και τα είδη εξοπλισμού» συμμετέχουν κατά μεγάλο ποσοστό, κυμαινόμενο από 15% μέχρι 36% στην αξία πωλήσεων του συγκεκριμένου κλάδου σε επίπεδο Χώρας, κατά τα έτη 2008-2011. Το σύνολο της απασχόλησης στο συγκεκριμένο κλάδο περιορίστηκε από τις 4.474 θέσεις εργασίας το 2008 στις 3.546 το 2011.

Στον κλάδο «Μηχανήματα» από το σύνολο των 66 εταιριών στη Χώρα οι 40 βρίσκονται στην περιοχή της Θεσσαλίας. Γύρω στις 10 από αυτές τις επιχειρήσεις είναι αξιόλογες από πλευράς μεγέθους. Το σύνολο των μεταποιητικών επιχειρήσεων της Θεσσαλίας που δραστηριοποιούνται στον κλάδο 28 «Κατασκευή Μηχανημάτων και ειδών εξοπλισμού π.δ.κ.α.» συμμετέχουν κατά μικρό ποσοστό, κυμαινόμενο από

4,05% μέχρι 7,38% στην αξία πωλήσεων του συγκεκριμένου κλάδου σε εθνικό επίπεδο, κατά τα έτη 2008-2011. Το σύνολο της απασχόλησης στο συγκεκριμένο κλάδο περιορίστηκε από τις 699 θέσεις εργασίας το 2008 στις 381 το 2011.

Στον κλάδο «Μεταφορικά Μέσα – Ναυπηγεία», από το σύνολο των 18 εταιριών στη Χώρα, οι εννέα (9) βρίσκονται στην περιοχή της Θεσσαλίας, εκ των οποίων οι έξι (6), κατασκευής μεταφορικών μέσων, είναι σημαντικού μεγέθους και δραστηριότητας. Οι βιομηχανίες της Θεσσαλίας που δραστηριοποιούνται στον κλάδο 29 «Κατασκευή Μηχανοκίνητων οχημάτων ρυμουλκούμενων και ημιρυμουλκούμενων οχημάτων» συμμετέχουν κατά μεγάλο ποσοστό κυμαινόμενο από 30% μέχρι 37%, στην αξία πωλήσεων του συγκεκριμένου κλάδου στο εθνικό επίπεδο, κατά τα έτη 2008-2010. Κατά το έτος 2011 υπάρχει μια πολύ μεγάλη πτώση της συμμετοχής της περιφέρειας Θεσσαλίας στην εγχώρια αξία πωλήσεων αυτών των προϊόντων. Το σύνολο, δε, της απασχόλησης στο συγκεκριμένο κλάδο περιορίστηκε από τις 593 θέσεις εργασίας το 2008 στις 156 το 2010, δηλαδή, στην πραγματικότητα «διαλύεται» ο κλάδος.

Συνολικά, οι κλάδοι 24, 25, 28 και 29 κατά ΣΤΑΚΟΔ, το 2010 απασχολούσαν το 28,27% των εργαζόμενων στο δευτερογενή τομέα πλην κατασκευών στη Θεσσαλία.

Η Αλυσίδα αξίας δασοκομίας – ξύλου – επίπλου αποτελεί μία σημαντική αλλά φθίνουσα επιχειρηματική δραστηριότητα στη Θεσσαλία, όπως και σε όλη τη Χώρα. Συγκεκριμένα, η Θεσσαλία κατέχει σημαντικό δασικό πλούτο, στον οποίο στηρίχθηκαν τις περασμένες δεκαετίες πολλές τοπικές κοινωνίες και ιδιαίτερα οι ορεινές. Είναι μια περιοχή με πλούσια δασοκάλυψη με σημαντικό ξυλικό απόθεμα.

Στον κλάδο «Δασοκομία, υλοτομία και συναφείς δραστηριότητες» δραστηριοποιούνται 142 επιχειρήσεις, κυρίως δασικοί συνεταιρισμοί υλοτόμων. Στον κλάδο της «βιομηχανίας ξύλου και κατασκευής προϊόντων από ξύλο και φελλό» κυριαρχεί μία μεγάλη επιχείρηση, ενώ δραστηριοποιούνται άλλες 467 επιχειρήσεις. Επίσης, η Θεσσαλία διαθέτει μικρότερες επιχειρήσεις με μεγάλη παράδοση και τεχνογνωσία στο χώρο των πριστηρίων και των ξύλινων κουφωμάτων. Στον κλάδο «παραγωγής χαρτοπολτού, χαρτιού και προϊόντων από χαρτί» δραστηριοποιούνται 46 επιχειρήσεις με δύο επιχειρήσεις να κυριαρχούν. Στον κλάδο «κατασκευής επίπλων» δραστηριοποιούνται 392 επιχειρήσεις, με μία να κυριαρχεί.

Στον υποκλάδο του χονδρικού εμπορίου ξυλείας, οικοδομικών υλικών, κλπ. κυριαρχεί μία εταιρία. Στους υποκλάδους ξυλουργικών εργασιών και κατασκευής επικαλύψεων και πλαισίων στέγης, υπάρχει έντονος κατακερματισμός σε μικρές επιχειρήσεις.

Όσον αφορά στην *περιβαλλοντική επιχειρηματική τεχνολογία* καταγράφεται ένας μονοψήφιος αριθμός (4), με μία εταιρεία να αποτελεί την πιο σημαντική επιχείρηση του κλάδου. Αντίθετα υπάρχουν πολλές μικρές εταιρείες, κυρίως μονοπρόσωπες, που παρέχουν υπηρεσίες συμβούλων και μελετητών σε περιβαλλοντικά έργα, κυρίως στον πρωτογενή τομέα. Στον τομέα των περιβαλλοντικών αναλύσεων υπάρχουν συνολικά 14 εταιρείες, εκ των οποίων μία αποτελεί την πιο σημαντική στην Περιφέρεια Θεσσαλίας. Σήμερα δεν εμφανίζεται επιχειρηματική δραστηριότητα στον τομέα της αξιοποίησης υποπροϊόντων από τον πρωτογενή τομέα για παραγωγή νέων προϊόντων με αξία για τον πρωτογενή τομέα (κομποστοποίηση, επεξεργασία με γαιοσκώληκες κτλ). Λαμβάνοντας υπόψη την οριζόντια σχέση του περιβαλλοντικού τομέα με λοιπούς τομείς όπως ο αγροδιατροφικός, όπου στην Θεσσαλία, παρατηρείται έντονη μεταποιητική δραστηριότητα στον τομέα της πρώτης μεταποίησης αγροτικών προϊόντων

(Τυροκομεία, Ελαιοτριβεία, Συσκευαστήρια φρούτων) και ποτών, λόγω των υγρών κυρίως αποβλήτων που παράγουν, απαιτούν επεξεργασία on site.

Όσον αφορά στην παραγωγή ενέργειας, ο κύριος κλάδος που υπάρχει στη Θεσσαλία είναι αυτός της παραγωγής ενέργειας από φωτοβολταϊκά. Στον κλάδο της βιομηχανίας παραγωγής καυσίμων υπάρχουν μονάδες παραγωγής βιοντίζελ, τόσο από ενεργειακές καλλιέργειες (ηλιόσπορος, ελαιοκράμβη κλπ), όσο και από χρησιμοποιημένα μαγειρικά λάδια (τηγανέλαια). Υπάρχει όμως εν δυνάμει η παραγωγή ενέργειας από βιομάζα, η οποία εξετάζεται ως σημαντικός τομέας που θα μπορούσε να ενισχύσει την ΑΠΑ της Θεσσαλίας. Επίσης, όσον αφορά στη χρήση ενέργειας, αυτή αγγίζει τόσο τον κλάδο της μεταποίησης όπου εντάσσονται σημαντικές επιχειρήσεις της Θεσσαλίας, όσο και στον κτιριακό τομέα, ο οποίος όπως είναι γνωστό είναι υπεύθυνος για το 35% της συνολικής κατανάλωσης ηλεκτρικής ενέργειας και καυσίμων.

Ως προς την τουριστική επιχειρηματικότητα, η Θεσσαλία, παρά την πρόοδο στις σχετικές υποδομές, παρέμεινε ένας μέτριος προορισμός στις Σποράδες (με εξαίρεση τη Σκιάθο), στο Πήλιο και στα Μετέωρα για τους αλλοδαπούς και στην ορεινή Θεσσαλία και τα ανατολικά παράλια της για τους ημεδαπούς. Στην Περιφέρεια αντιστοιχούν περίπου 2,0%-2,5% των αφίξεων αλλοδαπών στην Χώρα και γύρω στο 5% του συνόλου των επισκεπτών της Χώρας. Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια διαπιστώνεται μια αυξητική τάση στην άφιξη ξένων τουριστών, στην οποία συνέβαλλε και η λειτουργία του αεροδρομίου της Ν. Αγχιάλου.

Σε εθνικό επίπεδο, ο μ.ό. των διανυκτερεύσεων ανά άφιξη κατατάσσει τη Θεσσαλία στη 10η θέση των περιφερειών της χώρας. Αυτή η ισχνή συμβολή οφείλεται κυρίως στο μικρό μερίδιο που καταλαμβάνει ο εξωτερικός τουρισμός της Θεσσαλίας. Στο εσωτερικό της Θεσσαλίας, η κατανομή τόσο των αφίξεων αλλοδαπών τουριστών, όσο και των διανυκτερεύσεων είναι ιδιαίτερος ανισομερής, κυριαρχώντας η Περιφερειακή Ενότητα (Π.Ε.) Μαγνησίας και με δεύτερη θέση η Π.Ε. Τρικάλων και απέχοντας σημαντικά η Π.Ε. Λάρισας, με σχεδόν μηδενική αντιπροσώπευση η Π.Ε. Καρδίτσας. Γενικά, η τουριστική ζήτηση περιορίζεται στους μήνες Ιούνιο-Σεπτέμβριο, με μέγιστη πληρότητα τον Αύγουστο. Τα ποσοστά της πληρότητας είναι πολύ χαμηλότερα του εθνικού μέσου όρου, με σημαντική διαφοροποίηση μεταξύ των Περιφερειακών Ενοτήτων.

Το 2013, η Θεσσαλία διαθέτει πλέον για τα δικά της δεδομένα, ένα ισχυρό πυρήνα ξενοδοχειακών μονάδων, κάμπινγκ και δωματίων ενοικίασης με σύνολο 70.000 κλίνες (με ιδιαίτερη συγκέντρωση στην Π.Ε. Μαγνησίας / Σποράδων). Καταγράφονται περίπου 600 ξενοδοχεία με 30.000 κλίνες, εκ των οποίων το 34% είναι 2ης κατηγορίας και το 11% 1ης.

Η κατανομή υποδομών και επισκεπτών στο εσωτερικό της Θεσσαλίας χωρίζει την Περιφέρεια σε δύο άξονες με κατεύθυνση ΒΔ/ΝΑ ο πρώτος (Μετέωρα-Πήλιο-Σποράδες) και ΝΔ/ΒΑ ο δεύτερος (Φάρσαλα-πεδινή περιοχή Καρδίτσας, Τρικάλων, Λάρισας- Ελασσόνα). Τα τελευταία χρόνια αναδείχθηκαν τουριστικά οι περιοχές της ορεινής Δ. Θεσσαλίας και των Ανατ. παραλίων της Π.Ε. Λάρισας, προσελκύοντας κυρίως ημεδαπούς επισκέπτες, αλλά και προσφέροντας πιο «εδαφικά» προϊόντα.

Στον 1ο άξονα κυριαρχεί η ελκυστικότητα των Μετεώρων, βασισμένη κυρίως στο τοπίο και στην πολιτιστική κληρονομιά των μοναστηριών, με αδυναμία συγκράτησης των επισκεπτών. Ο επισκέπτης περιορίζεται στην οπτική περιήγηση, στην γρήγορη επίσκεψη στις μονές και στις τοπικές ταβέρνες.

Ο 2ος άξονας αφορά στα πεδινά τμήματα των Π.Ε. Καρδίτσας και Λάρισας και ιδίως τις απομακρυσμένες περιοχές της Ελασσόνας, των Φαρσάλων και των

Σοφάδων και της πεδινής ενδοχώρας, με το μικρότερο αριθμό αφίξεων και διανυκτερεύσεων, οι οποίες μπορούν να αναπτύξουν ελκυστικούς θεματικούς προορισμούς (λουτρά) και δημιουργικές εμπειρίες (αρχαιολογία, τοπικά προϊόντα κτλ).

Στον 3ο ανερχόμενο τουριστικά άξονα, παρ' ότι οι περιοχές του διαθέτουν πυρήνες μεγάλου τουριστικού ενδιαφέροντος (Λ. Πλαστήρα, Αργιθέα, Ανατ. παράλια κτλ), το ποσοστό των αλλοδαπών τουριστών που προσελκύουν δεν ξεπερνά το 5% του συνόλου των αλλοδαπών που δέχεται η Περιφέρεια Θεσσαλίας. Αντίθετα το ποσοστό ημεδαπών είναι σχετικά αξιόλογο και τα υψηλά ποσοστά διανυκτερεύσεων δείχνουν ότι οι επισκέπτες αναπτύσσουν δεσμούς με την περιοχή διαμονής τους.

Έχοντας υπόψη τα παραπάνω, ως προς τον παραγωγικό / επιχειρηματικό ιστό της Θεσσαλίας, είναι γεγονός ότι, τουλάχιστον κατά τις δυο τελευταίες προγραμματικές περιόδους (2000-2006 και 2007-2013), έχουν υλοποιηθεί δράσεις υπέρ των επιχειρήσεων, μεταποιητικών, τουριστικών, αλλά και εμπορικών, τόσο με άμεσες ενισχύσεις, όσο και με παροχή υποστήριξης από συγχρηματοδοτούμενους μηχανισμούς. Ιδιαίτερα κατά την περίοδο 2000-2006, τόσο μέσω άμεσων ενισχύσεων, όσο και μέσω μηχανισμών υποστήριξης ΜΜΕ, ήταν έντονες οι παρεμβάσεις υπέρ του επιχειρηματικού ιστού. Παρ' όλα αυτά, αυτές οι παρεμβάσεις δεν βελτίωσαν την ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων της Θεσσαλίας, έτσι ώστε να αντεπεξέλθουν επιτυχώς στην οικονομική κρίση και την χρηματοπιστωτική έντονη δυσπραγία. Αποτέλεσμα αυτής της κατάστασης είναι ο χαμηλός βαθμός αξιοποίησης από τις επιχειρήσεις των προγραμμάτων ενίσχυσής τους κατά την τρέχουσα προγραμματική περίοδο 2007-2013, ενώ σύμφωνα με τα διαθέσιμα μέχρι το 2011 στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ, η Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία και των τριών τομέων της οικονομίας στη Θεσσαλία μειώνεται με μεγαλύτερους ρυθμούς από την αντίστοιχη μείωση στο σύνολο της Χώρας. Εξαιρέση αποτελούν ορισμένοι κλάδοι ή επιχειρήσεις της Θεσσαλίας που παρουσιάζουν κάποια αύξηση της αξίας των εξαγωγών τους, όπως φαίνεται πιο κάτω.

Εξωστρέφεια

Πάντα, σύμφωνα με την ανάλυση της έξυπνης εξειδίκευσης στην Περιφέρεια Θεσσαλίας, με βάση τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ, τα οποία επεξεργάστηκε το ΙΕΕΣ του Συνδέσμου Εξαγωγέων Βορείου Ελλάδος, η αξία του συνόλου των εξαγωγών της Θεσσαλίας κινήθηκε αυξητικά από € 833 εκατ. το 2008 σε 1.086 εκατ. το 2012, παρουσιάζοντας μέση ετήσια αύξηση 6,8%.

Οι κυριότερες εξαγωγικές αγορές της Θεσσαλίας είναι η χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με φθίνουσες τάσεις. Μεγάλη αύξηση εξαγωγών καταγράφεται το 2012 προς τις αγορές της Τουρκίας, της Λιβύης και της Κίνας, ξεκινώντας όμως από αρκετά χαμηλή βάση. Ο κλάδος των τροφίμων διατηρεί την πρώτη θέση διαχρονικά, με μέση ετήσια αύξηση της τάξης του 4,8% την περίοδο 2008-12 και εξαγωγές ύψους € 396 εκατ. το 2012 (36,5% των εξαγωγών της Θεσσαλίας). Τα βασικά προϊόντα που εξάγει ο κλάδος είναι τα παρασκευασμένα λαχανικά & φρούτα, γαλακτοκομικά και τα δημητριακά.

Το βαμβάκι είναι το δεύτερο πιο εξαγωγίμο προϊόν της Θεσσαλίας (το 15% των εξαγωγών), παρουσιάζοντας μέση ετήσια αύξηση 20,4% την πενταετία 2008-2012.

Η αξία των εξαγωγών των κωδικών 72-876, δηλ. των κωδικών που αφορούν τον κλάδο μετάλλου, κατά την πενταετία 2008 -2012, ακολούθησε ανοδική τροχιά και αυξήθηκε, συνεισφέροντας περί το 25% των θεσσαλικών εξαγωγών. Το μεγαλύτερο μερίδιο της αξίας εξαγωγών του συγκεκριμένου κλάδου κατευθύνθηκε εκτός ΕΕ-28.

Για τον τομέα του Τουρισμού, ως εξαγωγές θεωρούνται τα αποτελέσματα της προβολής της εικόνας της πολιτιστικής Θεσσαλίας και προσέλκυσης επισκεπτών. Απ' αυτή την άποψη, χωρίς να έχει πραγματοποιήσει άλματα στον τομέα αυτό, η Θεσσαλία, γνωρίζει μια σταθερή μικρή ανοδική πορεία. Η διεθνοποίησή της συνδέεται με την υποδοχή 800.000 αλλοδαπών τουριστών. Ως βασικές αγορές του θεσσαλικού τουρισμού παραμένουν οι βορειο-ευρωπαϊκές, ενώ γίνονται κάποια ανοίγματα προς τις ανατολικο-ευρωπαϊκές.

Ερευνα, Τεχνολογική Ανάπτυξη και Καινοτομία

Το ερευνητικό δυναμικό της Θεσσαλίας είναι συγκεντρωμένο στα δύο Ιδρύματα Ανώτατης Εκπαίδευσης (Πανεπιστήμιο και ΤΕΙ Θεσσαλίας), τα οποία συνεισέφεραν το 2011 το συντριπτικό μέρος της ερευνητικής προσπάθειας (85% των Ισοδύναμων Πλήρους Απασχόλησης Ερευνητών και το 69% του συνόλου των δαπανών για E&A ως ποσοστό του ΑΕΠ). Ραγδαία αύξηση σημειώθηκε στη συνεισφορά του τομέα της κυβέρνησης (ερευνητικά κέντρα) σε σχέση με το 2005, που έφτασε το 0,12%.

Επίσης, στο ερευνητικό δυναμικό της Περιφέρειας περιλαμβάνονται:

- Το (πρώην) ΚΕΤΕΑΘ που έχει ενσωματωθεί στο Εθνικό Κέντρο Έρευνας και Τεχνολογικής Ανάπτυξης και ονομάζεται πλέον Ινστιτούτο Έρευνας & Τεχνολογίας Θεσσαλίας (ΙΕΤΕΘ). Το ΙΕΤΕΘ στην παρούσα του δομή συνεχίζει να υποστηρίζει τους ερευνητικούς τομείς: i) Μηχανοτρονικής, ii) ΑγροΤεχνολογίας, iii) Βιοϊατρικής και iv) Κινησιολογίας.
- Τα Ινστιτούτα Κτηνοτροφικών Φυτών & Βοσκών Λάρισας, Χαρτογράφησης & Ταξ/σης Εδαφών Λάρισας και Προστασίας Φυτών Βόλου του πρώην Εθνικού Ιδρύματος Αγροτικών Ερευνών (ΕΘΙΑΓΕ) που αποτελούν πλέον τμήμα του Ελληνικού Γεωργικού Οργανισμού «Δήμητρα».

Η Θεσσαλία διαθέτει ισχυρή επιστημονική εξειδίκευση στην Ιατρική, αλλά και στην Κτηνιατρική, την Επιστήμη Αθλητισμού, τη Γεωπονία, την Τεχνολογία Τροφίμων, ενώ αποτελεί αναδυόμενη εξειδίκευση η Βιοχημεία και Μοριακή Βιολογία. Οι ισχυρές εξειδικεύσεις αφορούν κατά κύριο λόγο ιατρικές ειδικότητες. Η Θεσσαλία διαθέτει επίσης τη μοναδική, σε επίπεδο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, στην Ελλάδα, ακαδημαϊκή υποδομή σε θέματα που αφορούν την Επιστήμη και την Τεχνολογία Ξύλου και Σχεδιασμού Επίπλου. Επί της αρχής, η επιστημονική εξειδίκευση της Θεσσαλίας φαίνεται να είναι ικανή να υποστηρίξει επαρκώς, πέραν της ιατρικής έρευνας, τόσο τις ανάγκες του αγροδιατροφικού συμπλέγματος, όσο και της υπόλοιπης μεταποίησης.

Τα επιστημονικά πεδία στα οποία διακρίνονται οι ακαδημαϊκοί ή ερευνητικοί φορείς της Θεσσαλίας επιτυγχάνοντας επιδόσεις μεγαλύτερες του 1,5 στο σχετικό δείκτη απήχησης (relative citation index) στις δημοσιεύσεις της περιόδου 2006-2010, είναι πάνω από δεκαπέντε.

Υπολογίζοντας, όμως, τη θεματική συγκέντρωση των χρηματοδοτούμενων δράσεων ΕΤΑΚ στη Θεσσαλία, έναντι της Χώρας, προκύπτει ότι η Θεσσαλία εμφανίζει υψηλή περιφερειακή εξειδίκευση στη χρηματοδοτούμενη έρευνα στους τομείς, βάσει της κατηγοριοποίησης που εφαρμόζει η ΓΓΕΤ, του αγροδιατροφικού συμπλέγματος, της ενέργειας, της πολιτιστικής κληρονομιάς και της κοινωνικής / οικονομικής διάστασης της ανάπτυξης.

Όσον αφορά στην ζήτηση Γνώσης & Ανάγκες Μη Τεχνολογικής Καινοτομίας, στο αγροδιατροφικό σύμπλεγμα, από μελέτη του δικτύου ΠΡΑΞΗ, το 2007, διαπιστώθηκαν τα εξής:

- Έξι (6) στις 20 επιχειρήσεις (30%), διέθεταν προσωπικό που ασχολούνταν

αποκλειστικά με δραστηριότητες E&A.

- Το 25% των επιχειρήσεων είχαν συμμετάσχει σε ερευνητικά προγράμματα.
- Μόλις το 10% των επιχειρήσεων δήλωσαν ότι η E&A έχει οδηγήσει έστω και με έμμεσο τρόπο στην ανάπτυξη νέου προϊόντος, γεγονός που μπορεί να αποδοθεί, είτε σε αναποτελεσματικότητα της E&A, είτε σε έρευνα προς την λάθος κατεύθυνση, ή απλά σε έλλειψη γνώσης και εμπειρίας σε αξιοποίηση των αποτελεσμάτων της έρευνας.
- Το 10% των επιχειρήσεων είχαν κατοχυρώσει δίπλωμα πνευματικής ιδιοκτησίας.

Η γενική εικόνα από τα παραπάνω είναι ότι, η ικανότητα ενσωμάτωσης νέων ιδεών και καινοτομιών ακόμα και στις δυναμικότερες επιχειρήσεις του αγροδιατροφικού συμπλέγματος στη Θεσσαλία, είναι μάλλον περιορισμένη.

Αντίστοιχη και περισσότερο περιορισμένη είναι η ικανότητα ενσωμάτωσης νέων ιδεών και καινοτομιών στις θεσσαλικές επιχειρήσεις των κλάδων μετάλλου, ενέργειας, περιβάλλοντος, ξύλου και στις μικρής δυναμικής τουριστικές επιχειρήσεις της Θεσσαλίας.

Η χαμηλού βαθμού δυναμική των θεσσαλικών επιχειρήσεων στη συμμετοχή σε ενέργειες έρευνας και τεχνολογίας ή /και σε αξιοποίηση καινοτομιών είναι η αιτία της σχετικά μικρής ανταπόκρισής τους σε αντίστοιχα συγχρηματοδοτούμενα προγράμματα για υλοποίηση καινοτόμων δράσεων για βελτίωση της ανταγωνιστικότητάς τους. Αντίστοιχα όμως, σχετικά μικρή είναι η συμμετοχή των ερευνητικών φορέων της Περιφέρειας σε συγχρηματοδοτούμενα ερευνητικά προγράμματα, είτε στο πλαίσιο της προηγούμενης προγραμματικής περιόδου, είτε της τρέχουσας.

Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών

Όσον αφορά το πεδίο των Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών, τόσο σε επίπεδο υποδομών, όσο και σε επίπεδο περιεχομένου, η Θεσσαλία δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι έχει διαμορφώσει ένα διακριτό περιφερειακό προφίλ. Αναγκαστικά, η Θεσσαλία ακολουθεί τις στρατηγικές και επενδυτικές αποφάσεις που λαμβάνονται σε εθνικό επίπεδο.

Μέχρι σήμερα έχουν υλοποιηθεί ή / και υλοποιούνται έργα ανάπτυξης ευρυζωνικών δικτύων, έργα αξιοποίησης της κοινωνίας της πληροφορίας από την εκπαιδευτική και μαθητική κοινότητα, καθώς και έργα ψηφιακών υπηρεσιών για τον πολίτη και για την βελτίωση της πρόσβασης των ΜΜΕ στις ΤΠΕ. Ο ρυθμός υλοποίησης και το εύρος της εξάπλωσής τους όμως, είναι σε χαμηλά επίπεδα και καλύπτουν ένα σχετικά μικρό μέρος του χώρου / έκτασης και των δραστηριοτήτων των πολιτών, της διοίκησης και των επιχειρήσεων της Θεσσαλίας. Ορισμένες ενδιαφέρουσες πρωτοβουλίες από φορείς της αυτοδιοίκησης (π.χ., eTrikala) στις περισσότερες περιπτώσεις έμειναν στο επιδεικτικό στάδιο και δεν κατάφεραν να εξαπλωθούν.

Οι βασικοί άξονες της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης σχεδιάζονται, προκηρύσσονται και υλοποιούνται μέσω έργων εθνικής εμβέλειας σε κεντρικό επίπεδο, αφήνοντας πολύ λίγα περιθώρια παρέμβασης σε περιφερειακό επίπεδο.

Πέραν αυτού του γεγονότος, η ζήτηση για προϊόντα και υπηρεσίες ΤΠΕ στη Θεσσαλία είναι πολύ μικρή, οφειλόμενη, κυρίως, στην έλλειψη «ψηφιακών» δεξιοτήτων. Το ποσοστό ατόμων που δεν έχει χρησιμοποιήσει ποτέ υπολογιστή είναι από τα υψηλότερα στην Ευρώπη, αν και βελτιώνεται λόγω της δημογραφικής εξέλιξης και η διείσδυση ευρυζωνικών συνδέσεων στα νοικοκυριά βρίσκεται στα 2/3 του ευρωπαϊκού μ.ό. με πολύ μικρούς, πλέον, ρυθμούς βελτίωσης. Ως εκ τούτου,

δεν έχει αναπτυχθεί σημαντικά ο κλάδος, ο οποίος χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη μικρού αριθμού επιχειρήσεων ΤΠΕ με κατεύθυνση δραστηριοτήτων την ολοκλήρωση, τη συντήρηση και την υποστήριξη λογισμικού για τις δημόσιες υπηρεσίες, καθώς και για άλλες τοπικές ιδιωτικές επιχειρήσεις. Όλες οι προαναφερθείσες δραστηριότητες έχουν πολύ μικρό ποσοστό τοπικής προστιθέμενης αξίας.

Στα τοπικά ακαδημαϊκά και ερευνητικά ιδρύματα υπάρχουν σημαντικοί πυρήνες με σχετική εξειδίκευση που θα μπορούσαν να λειτουργήσουν ως μοχλοί, τόσο για τη διάδοση καινοτομιών σε άλλους κλάδους της οικονομίας, όσο και για εμπορική εκμετάλλευση, με τον κατάλληλο κατά περίπτωση τρόπο, των ερευνητικών αποτελεσμάτων τους.

Τέλος, ως προς τον τρόπο κάλυψης των ευρυζωνικών αναγκών, σήμερα κυριαρχούν οι τεχνολογίες τοπικού βρόχου (ADSL, με ικανοποιητικά επίπεδα κάλυψης) και χωρίς σημαντικές – και αμφίβολης βιωσιμότητας, αποκλειστικά με οικονομικούς όρους – επενδύσεις σε οπτικά δίκτυα διανομής η μοναδική περίπτωση βελτίωσης της μέσης ταχύτητας των συνδέσεων είναι η βαθμιαία μετάβαση στην τεχνολογία VDSL.

Φτώχεια και κοινωνική ένταξη στην Περιφέρεια Θεσσαλίας

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, από τα πλέον πρόσφατα στοιχεία της Eurostat (2011), ως προς το κατά κεφαλήν ΑΕΠ, η Θεσσαλία το 2011 παρουσιάζει ένα από τα χαμηλότερα κατά κεφαλήν ΑΕΠ των Ελληνικών Περιφερειών, μειωμένο κατά 18% από εκείνο του 2008.

Τα στοιχεία αυτά δείχνουν ότι η Περιφέρεια Θεσσαλίας φτωχαίνει έντονα σε σχέση με το σύνολο της Χώρας, όσον αφορά στο παραγόμενο προϊόν ανά κάτοικο, ενώ αντίστοιχη και ανάλογη εικόνα παρουσιάζει και η παραγόμενη προστιθέμενη αξία (ΑΠΑ), τόσο ως προς τη διαχρονική εξέλιξή της, από το 2009 μέχρι και το 2011, όσο και ως προς τη σχέση της με την αντίστοιχη ΑΠΑ στο σύνολο της Χώρας.

Επίσης, η Περιφέρεια Θεσσαλίας, η τρίτη σε πληθυσμό Περιφέρεια της Χώρας, είναι η έβδομη κατά σειρά Περιφέρεια της Χώρας από πλευράς μέσου διαθέσιμου εισοδήματος² ανά κάτοικο. Το 25,84% του πληθυσμού της Περιφέρειας έχει διαθέσιμο εισόδημα κάτω από το όριο της φτώχειας.

Τα φαινόμενα της φτώχειας στη Θεσσαλία, εντοπίζονται, σε περιοχές της Περιφέρειας, συνδεδεμένα με την πληθυσμιακή πυκνότητα. Αυτό όμως το ζήτημα αναφέρεται στο σημαντικό χαρακτηριστικό των χωρικών ανισοτήτων, στο οποίο γίνεται αναφορά στα αμέσως επόμενα.

Πέραν της χωρικής διάστασης, άλλοι παράγοντες που συμβάλλουν στην επιδείνωση της οικονομικής κατάστασης των ατόμων ή / και νοικοκυριών, είναι τα χαρακτηριστικά του νοικοκυριού και τα χαρακτηριστικά των ατόμων.

Ως προς τα χαρακτηριστικά των νοικοκυριών, βασικοί παράγοντες που συμβάλλουν στη φτώχεια είναι οι εξής:

- Ο μεγάλος αριθμός μελών. Νοικοκυριά με δύο ενήλικες, κίνδυνο φτώχειας έχουν

² Συνολικό διαθέσιμο εισόδημα πριν τις κοινωνικές μεταβιβάσεις (συμπεριλαμβανομένων των συντάξεων και των εισοδημάτων).

εκείνα με τέσσερα ή περισσότερα μέλη. Στη Θεσσαλία, τα νοικοκυριά με τέσσερα μέλη είναι το 18%, ενώ με πέντε έως δέκα μέλη, είναι το 10,13% των νοικοκυριών.

- Τα μονογονεϊκά νοικοκυριά. Στη Θεσσαλία και Στερεά Ελλάδα (αθροιστικά), από σχετική μελέτη καταγράφονται 45.744 νοικοκυριά (το 10% των μονογονεϊκών οικογενειών της Χώρας). Στη συντριπτική πλειονότητα αυτών των οικογενειών, η μητέρα διαβιεί μόνη με τα παιδιά της.

Ως προς τα χαρακτηριστικά των ατόμων, βασικοί παράγοντες που συμβάλλουν στη φτώχεια είναι οι εξής:

- Η μακροχρόνια ανεργία. Στη Θεσσαλία η μακροχρόνια ανεργία ήταν ήδη αυξημένη και πριν το 2008. Από το 2009 παρουσίασε περαιτέρω αύξηση και από 58,5% έφθασε το 2013 στο 65,8%, επί της συνολικής. Ιδιαίτερα μεγάλη αύξηση παρατηρείται στους άνδρες, καθώς και σε ηλικίες άνω των 45 ετών (μεγαλύτερη του 70%).
- Το χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης και ιδιαίτερα όταν αυτό αφορά σε μικρές ηλικίες (15-19 ετών). Στη Θεσσαλία το 14,6% του πληθυσμού αυτής της ηλικιακής ομάδας, έχει τελειώσει μόνο το δημοτικό. Επίσης ο συνδυασμός χαμηλού εκπαιδευτικού / μορφωτικού επιπέδου και ανεργίας λειτουργεί διασταλτικά στο να περιέλθει ένα άτομο σε κατάσταση φτώχειας. Συγκεκριμένα, στη Θεσσαλία το 37% των ανέργων ηλικίας 25-29 ετών έχουν απολυτήριο δημοτικού, ενώ αυτή η πληθυσμιακή ομάδα παρουσιάζει και μικρή συμμετοχή στην αγορά εργασίας.

Πέραν των παραπάνω παραγόντων, οι οποίοι συντελούν στην διεύρυνση και μεγέθυνση του φαινομένου της φτώχειας, υφίστανται και άλλες πληθυσμιακές ομάδες οι οποίες αντιμετωπίζουν ζητήματα κοινωνικής ένταξης με κινδύνους κοινωνικού αποκλεισμού και κατ' ακολουθία κινδύνους να περιέλθουν ή έχουν περιέλθει σε κατάσταση φτώχειας. Αυτές οι πληθυσμιακές ομάδες είναι οι εξής:

- Μετανάστες: Περίπου το 6% του μόνιμου πληθυσμού της Θεσσαλίας είναι μετανάστες, εκ των οποίων το 19% είναι πολίτες της Ε.Ε., το 75% από την υπόλοιπη Ευρώπη και το 6% από άλλες Χώρες.
- Ρομά: Από σχετική έρευνα εκτιμάται ότι στη Θεσσαλία ευρίσκονται περίπου 3.900 οικογένειες, με 14.000 άτομα, συγκεντρώνοντας η Περιφέρεια, περίπου το 30% των Ρομά της Χώρας. Ο συντριπτικός όγκος των Ρομά σε όλες τις Περιφερειακές Ενότητες είναι μόνιμα εγκατεστημένος, με πολύ μικρές εποχικές συγκεντρώσεις. Ήδη έχουν υλοποιηθεί και υλοποιούνται δράσεις υπέρ αυτής της πληθυσμιακής ομάδας της Περιφέρειας, με θετικά αποτελέσματα. Συνεχίζουν όμως να υφίστανται προβλήματα, όπως αποκοπή από την τοπική αγορά εργασίας, χαμηλό κοινωνικοοικονομικό βιοτικό επίπεδο και διαρκούσες τάσεις περιθωριοποίησης.
- Άτομα με Αναπηρία (ΑμεΑ): Το μεγαλύτερο ποσοστό των ΑμεΑ, τόσο σε επίπεδο Χώρας, όσο και στην Περιφέρεια Θεσσαλίας, εμφανίζει κινητικά προβλήματα και ακολουθούν οι ψυχικές παθήσεις, νοητικές παθήσεις, καθώς και αισθητηριακές αναπηρίες. Τα βασικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα νοικοκυριά με ΑμεΑ είναι κατά σειρά σημαντικότητας, οικονομικά ζητήματα, σχέσεις με δημόσιες υπηρεσίες, έλλειψη φροντίδας, ψυχολογικά και συναισθηματικά ζητήματα λόγω διάκρισης και αποκλεισμού.
- Ηλικιωμένοι: Ο χαρακτηρισμός του ηλικιωμένου προσδιορίζεται από την ηλικία των 65 ετών και άνω. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, στην Περιφέρεια Θεσσαλίας ο

δείκτης γήρανσης είναι πολύ υψηλός. Η τάση δε, είναι ιδιαίτερα αυξητική για τις ηλικίες πάνω των 75 ετών. Σύμφωνα με έρευνα της ΕΛΣΤΑΤ, ο κίνδυνος φτώχειας για άτομα άνω των 75 ετών υπολογίζεται σε 20%, ενώ για άτομα ηλικίας άνω των 60 ετών σε 17,7%.

Χωρικές διαφοροποιήσεις / ανισότητες

Οι βασικές αναπτυξιακές διαφοροποιήσεις στην Περιφέρεια Θεσσαλίας προσδιορίζονται κατ' αρχάς στη βάση γεωγραφικών και γεωφυσικών / γεωμορφολογικών χαρακτηριστικών. Συγκεκριμένα, το χερσαίο μέρος της Περιφέρειας, το οποίο κυριαρχεί στην έκτασή της και στον πληθυσμό της, χαρακτηρίζεται από τον Δυτικό Κορμό (περιοχές Καρδίτσας και Τρικάλων) και από τον Ανατολικό Κορμό (περιοχές Λάρισας και Μαγνησίας). Επίσης το τρίτο χωρικό μέρος της Θεσσαλίας είναι το μικρό νησιωτικό της σύμπλεγμα (Σποράδες), η αναπτυξιακή φυσιογνωμία του οποίου διαφοροποιείται μεταξύ των τριών νησιών.

Λόγω των γεωμορφολογικών χαρακτηριστικών και της γεωγραφικής θέσης της Περιφέρειας, η προσπελασιμότητα προς το εξωτερικό της Περιφέρειας είναι σε ικανοποιητικό επίπεδο για τον Ανατολικό Κορμό, ενώ υπολείπεται ακόμα για τον Δυτικό Κορμό. Στο πλαίσιο αυτό, η υπό κατασκευή Ε65, που χρηματοδοτείται από το Τομεακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα, αναμένεται να στηρίζει την άμεση σύνδεση της περιοχής αυτής με τις εκτός Περιφέρειας. Αντίστοιχα, προβληματική παραμένει η προσβασιμότητα του νησιωτικού συμπλέγματος με την χερσαία περιοχή της Περιφέρειας.

Αυτές οι γεωγραφικές και γεωφυσικές / γεωμορφολογικές ενδοπεριφερειακές διαφοροποιήσεις της Θεσσαλίας αντικατοπτρίζονται σε ένα βαθμό και στον κοινωνικοοικονομικό ιστό των συγκεκριμένων περιοχών, τείνοντας όμως να αμβλυνθούν διαχρονικά, ενώ παρατηρούνται σημαντικές διαφοροποιήσεις τόσο εντός του Δυτικού και του Ανατολικού Κορμού, όσο και μεταξύ των τριών νησιών.

Η πρώτη διαφοροποίηση εμφανίζεται στα δημογραφικά χαρακτηριστικά. Συγκεκριμένα:

- Οι Π.Ε. Καρδίτσας και Τρικάλων εμφανίζουν μείωση του πραγματικού πληθυσμού μεταξύ 2001 και 2011. Αντίστοιχα, οι Π.Ε. Λάρισας και Μαγνησίας εμφανίζουν σταθερότητα, με μία πολύ μικρή (οριακή) αύξηση ή Π.Ε. Λάρισας.
- Επίσης οι Π.Ε. Καρδίτσας και Τρικάλων εμφανίζουν τους μεγαλύτερους δείκτες γήρανσης και τους μικρότερους δείκτες αντικατάστασης, ενώ η Π.Ε. Σποράδων, εμφανίζει μικρό δείκτη γήρανσης, αλλά πολύ μικρό δείκτη αντικατάστασης.
- Τα τρία νησιά των Σποράδων διαφοροποιούνται, ως προς τους προαναφερόμενους δείκτες, τόσο σε σχέση με το ηπειρωτικό (χερσαίο τμήμα) της Περιφέρειας, όσο και μεταξύ τους, με δυσμενέστερα δημογραφικά στοιχεία η Σκόπελος και η Αλόνησος.

Επίσης, διαφοροποίηση και ανισότητες παρατηρούνται μεταξύ των Περιφερειακών Ενοτήτων, ως προς το κατά κεφαλήν ΑΕΠ, αλλά και ως προς την εξέλιξή του, ιδιαίτερα κατά το διάστημα της οικονομικής κρίσης και ύφεσης.

Πέραν όμως των διαφοροποιήσεων και ανισοτήτων μεταξύ των Περιφερειακών Ενοτήτων, διαπιστώνονται σημαντικές διαφοροποιήσεις / ανισότητες, εντός των Περιφερειακών Ενοτήτων, ακόμα και εντός μικρότερων χωρικών ή / και διοικητικών ενοτήτων, όπως είναι ο Δήμος. Σύμφωνα με τα διαθέσιμα σχετικά στοιχεία, αυτές οι διαφοροποιήσεις και ανισότητες, αναφέρονται στο φορολογούμενο εισόδημα και στους δημογραφικούς δείκτες γήρανσης και αντικατάστασης.

Με βάση αυτούς τους δείκτες φαίνεται ότι:

- α) Υπάρχουν υποπεριοχές σε κάθε Περιφερειακή Ενότητα (εκτός των Σποράδων), με μέσο φορολογούμενο εισόδημα, το 2012, μικρότερο εκείνου που προσδιορίζει το όριο της φτώχειας στην Ελλάδα (11.986. €).
- β) Στις περισσότερες από αυτές τις υποπεριοχές, ο μέσος όρος του φορολογούμενου εισοδήματος παρουσιάζει αύξηση μεταξύ των ετών 2009-2012, γεγονός που μπορεί να σημαίνει ότι τα προηγούμενα χρόνια, ήταν σε δυσμενέστερη κατάσταση.
- γ) Οι υποπεριοχές με το χαμηλότερο μέσο φορολογούμενο εισόδημα εμφανίζονται στις Π.Ε. Καρδίτσας και Λάρισας, ενώ οι περισσότερες σε πλήθος και με περισσότερους κατοίκους υποπεριοχές που διαβιούν κάτω από το όριο της φτώχειας είναι στην Π.Ε. Καρδίτσας.
- δ) Η Π.Ε. Καρδίτσας με τον μεγαλύτερο δείκτη γήρανσης και τον μικρότερο δείκτη αναπλήρωσης / αντικατάστασης, εμφανίζει ιδιαίτερα μεγάλες διαφορές σε αυτούς τους δύο δείκτες, τόσο μεταξύ των Δήμων της, όσο και ιδιαίτερα μεταξύ των δημοτικών κοινοτήτων εντός των Δήμων.
- ε) Αντίστοιχα, μεγάλες ανισότητες και διαφοροποιήσεις σε αυτούς τους δύο δείκτες (γήρανσης και αντικατάστασης) εμφανίζουν οι Δήμοι της Π.Ε. Τρικάλων.

Σε γενικές γραμμές, οι Π.Ε. Μαγνησίας και Λάρισας δεν εμφανίζουν ιδιαίτερα μεγάλες ανισότητες, τόσο μεταξύ των Δήμων τους, όσο και εσωτερικά των Δήμων μεταξύ δημοτικών κοινοτήτων.

Σύμφωνα με τα παραπάνω στοιχεία, γίνεται εμφανής η διαφοροποίηση του αναπτυξιακού επιπέδου μεταξύ των Περιφερειακών Ενοτήτων (Π.Ε) της Περιφέρειας, αλλά και οι έντονες διαφοροποιήσεις μεταξύ των μικρότερων χωρικών / διοικητικών επιπέδων εντός κάθε μίας Περιφερειακής Ενότητας. Οι διαφοροποιήσεις αυτές οφείλονται σε γεωφυσικά / μορφολογικά και γεωγραφικά χαρακτηριστικά, τα οποία εν πολλοίς προσδιορίζουν και το παραγωγικό και κοινωνικό προφίλ των συγκεκριμένων περιοχών.